

УДК 330.341

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ

ПРИНА ГАНЕЧКО,*кандидат економічних наук, доцент**Київського національного торговельно-економічного університету*

Стаття присвячена проблемам реалізації інноваційної діяльності вітчизняних компаній. Розглянуто обмежуючі чинники інноваційного розвитку в Україні. Обґрунтовано необхідність взаємовигідного партнерства держави та бізнесу, визначено напрями розвитку такого партнерства на сучасному етапі.

Ключові слова: *інновації, інноваційна політика, інноваційний бізнес, венчурне фінансування.*

Постановка проблеми. Вирішення багатьох задач національної економіки як цілісного економічного організму безпосередньо залежить від діяльності кожного підприємства. Особливе значення для розвитку й саморегулювання економічної системи має інноваційна діяльність суб'єктів господарювання.

В економічно розвинених країнах 85-90 % приросту ВВП забезпечується шляхом експорту високотехнологічної продукції. В Україні ж, за оцінками експертів, пороговий рівень існування інноваційної моделі економіки визначається 40 % інновативності, а фактичний рівень забезпечення економічного росту за рахунок технологічних нововведень української економіки коливається в діапазоні лише 5-10 % [1].

Нагальною є потреба кардинальних змін національної інноваційної системи. Традиційна науково-технічна політика, обмежена ефективність якої у вирішенні завдань модернізації економіки доведена, у розвинутих країнах світу вже давно поступилася політиці інноваційній, спрямованій на впровадження інновацій у практику та отримання комерційного доходу. Реалізація цих змін неможлива без підвищення ефективності функціонування окремих підприємств, діяльність яких спрямована на випуск високотехнологічної продукції з метою отримання прибутку. Важливою умовою стійкого та самопідтримуючого розвитку інноваційного бізнесу є створення державою спеціальних механізмів його підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем розвитку інноваційної діяльності підприємств виконано в роботах зарубіжних та вітчизняних учених О. О. Дагаєва, І. Г. Дежиної, М. М. Іванова, Н. І. Іванової, А. І. Каширіна, Е. Кемпбелла, Дж. Коллінза, Ф. Кука, Р. Мартіна, А. М. Поручника, П. Ромера, П. Санлея, Б. Г. Салтикова, А. С. Семенова, Д. Тернера, Р. Флориди, М. Фонштейна, К. Фрімена, І. Шумпетера та інших. Разом із тим, необхідно зазначити, що подальшого комплексного аналізу потребує механізм взаємодії інноваційних приватних компаній, венчурних фондів та органів державного управління, направлений на забезпечення безперервності циклу генерування - дифузії - комерціалізації інновацій.

Метою статті є дослідження основних проблем розвитку інноваційної діяльності в Україні, визначення заходів підтримки суб'єктів інноваційного виробництва державою.

Виклад основного матеріалу. В усьому світі традиційна науково-технічна політика змінюється на інноваційну, оскільки перша показала досить обмежену ефективність у вирішенні задач модернізації економіки через фокусування на створенні нових знань, а не на їх реалізації у виробництві.

Інноваційна політика являє собою цілісний підхід, який базується одночасно на створенні та на практичному використанні знань і при якому основне значення має комерційна віддача від нових технологій [2]. Розробка інноваційної політики для України є особливо актуальною проблемою, оскільки показники наукомісткості більшості вітчизняної промисловості суттєво нижчі, ніж у країнах ЄС та США, незважаючи на високий науковий потенціал.

Останнім часом в Україні з'являються урядові програми, у яких декларується перехід економіки на інноваційний шлях розвитку, державна підтримка інноваційної діяльності; розглядається проект інноваційного кодексу України; обговорюється створення Національної венчурної компанії. Попри те, що і Український уряд, і науковці сходяться на думці, що інноваційний процес знаходиться в незадовільному стані, суттєвих зрушень у цій сфері вже протягом багатьох років не відбувається.

Так, протягом останніх 15 років зростає використання результатів наукових досліджень вітчизняних учених у сфері інноваційної діяльності сусідніх держав, зменшуються обсяги використання можливої бази об'єктів інноваційної діяльності в Україні та знижується кількість інноваційно активних підприємств. Зазначимо, що серед країн Європейського Союзу мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія - 26 % і Греція - 29 %, але навіть ці показники удвічі вищі, ніж в Україні. А в порівнянні з країнами-лідерами, такими як Нідерланди (62 %), Австрія (67 %), Німеччина (69 %), Данія (71 %) та Ірландія (74 %), цей розрив з Україною складає майже п'ять разів [3].

Інноваційній економіці потрібна наука високого рівня, яка забезпечує створення нових розробок, система ринкової апробації та відбору економічно ефективних розробок, а також механізми організації нового виробництва на їх основі. Ефективна інноваційна діяльність можлива лише за умови взаємовигідного партнерства держави та бізнесу. Відокремлено ні держава, ні бізнес не в змозі перевести економіку на інноваційний шлях.

№ 5 (112) липень-серпень 2011 р.

Світовий досвід показує, що фінансування наукових досліджень та розробок здійснюється за рахунок держави, участь бізнесу обмежується незначною кількістю конкретних замовлень. Організація виробництва - це прерогатива бізнесу, держава переважно виступає регулятором.

Реалізація інновацій може здійснюватися лише в бізнесі, оскільки покупцем виступає підприємець, якого конкуренція примушує вносити зміни, або підприємця, який створює новий бізнес. Причому перший реалізовує інновацію лише в тому випадку, коли його не задовольняє позиція компанії на ринку й заради досягнення конкурентної переваги він готовий іти на ризик. Ті ж компанії, які мають стабільні позиції на ринку й не відчувають суттєвого тиску з боку конкурентів, не потребують "проривних" інновацій, для менеджменту таких підприємств достатньо вдосконалень еволюційного характеру.

Відсутність цільових державних програм, відповідної інноваційної інфраструктури, прозорості умов для бізнесу на перспективу, залишають новаторські ідеї на рівні ідей, які часто реалізуються поза межами України. Функціонуючі спеціальні зони, технопарки, інноваційні фонди переслідують різноманітні цілі, які часто не мають жодного стосунку до бізнес-результату.

Чинний Закон України "Про інноваційну діяльність" визначає інновації як новостворені (удосконалені) конкурентоздатні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва, соціальної сфери [4]. Отже, інновація розглядається як певна категорія, яка характеризується абсолютною цінністю, проте комерційний ефект нововведення не визначається.

Основоположник російської Національної інноваційної системи Борис Салтиков зазначає, що інновація - це не просто нововведення, це - продане нововведення [5]. Саме ринок повинен відповісти на питання: чи має певна інновація практичну цінність?

Інноваційний бізнес диференційований за розмірами компаній, тому виокремлення таких двох груп суб'єктів інноваційного виробництва, як великі корпорації та малі інноваційні підприємства є практично виправданим та мотивованим, оскільки кожна з них потребує різних заходів підтримки в рамках інноваційної політики держави.

Основу інноваційного потенціалу країн складають великі підприємства, вони відіграють провідну роль у процесі інноваційного розвитку держави. У таблиці 1 наведено результати дослідження щодо цінності винаходів серед 1000 найбільших за рівнем доходу компаній світу з 2005 до 2009 року.

Компанія IBM виступає лідером за кількістю отриманих патентів у США. У 2009 році компанія зареєструвала 4 914 патентів. Це перевищує кількість патентів, отриманих у тому ж році Microsoft, Hewlett-Packard, Oracle, Apple, Accenture та Google, разом узяті. За останні 17 років IBM зробила більше 40 тисяч винаходів у різних сферах. На другому місці знаходиться Samsung. Третє місце посідає компанія Microsoft, яка отримала в 2009 році 2 906 патентів. Щодо проведеного дослідження цінності винаходів, то за цим критерієм IBM втратила лідерство, перше місце посіла компанія Microsoft.

Таблиця 1. - Топ-10 світових інноваційних компаній [6]

Місце компанії	За кількістю патентів	За значущістю винаходів
1	IBM	Microsoft
2	Samsung	Samsung
3	Microsoft	Canon
4	Canon	Hewlett-Packard
5	Panasonic	Intel
6	Toshiba	Hitachi
7	Sony	Ricoh
8	Intel	IBM
9	Seiko Epson	Panasonic
10	Hewlett-Packard	Seiko Epson

Патенти компаній, крім захисту власних продуктів та послуг від підробок, приносять суттєвий дохід при їх реалізації. За оцінками спеціалістів, портфель патентів Microsoft дорожчий утричі, ніж у IBM, оскільки цінність інновацій визначається не стільки їх кількістю, скільки високою якістю.

В останні роки в списку кращих інноваційних компаній усе більше великих виробників програмного забезпечення й комп'ютерної техніки; за даними журналу Fast Company в 2011 році список лідерів очолюють Apple, Twitter та Facebook.

Особливості діяльності великих інноваційних компаній, які визначають характер їх росту, розглянуто в роботі К. Крістенсена [7]. Ось деякі із цих особливостей.

По-перше, діяльність великих компаній орієнтована на отримання високих прибутків їхніми інвесторами, на випуск продукції, яка користується попитом у споживачів, тому вони можуть стикатися з проблемою фінансування радикальних розробок, які мало цікавлять споживача через нерозвинутий ринок.

По-друге, для підтримки високої капіталізації й залучення нових інвестицій їм необхідне стійке зростання, що забезпечується отриманням високих доходів, тому такі компанії орієнтуються на крупні ринки. Разом із тим, стійкий стан компанії визначається її поточними короткостроковими показниками.

По-третє, успішна реалізація масштабних інвестиційних проектів потребує якісного аналізу та планування, що простіше зробити на сформованому, а не новому ринку, який важко піддається прогнозуванню.

Зовсім інші проблеми виникають у малих інноваційних підприємств. Обґрунтування досвіду функціонування та розвитку інноваційних компаній показує, що багато які з них розпочинали свою діяльність із малого підприємництва, порушуючи стійкий стан крупних компаній на ринку. Малі підприємства можуть суттєво впливати на розвиток економіки, якщо застосовуються так звані "підривні" технології зі створенням абсолютно нових пропозицій, які змінюють ринок. Освоєння проривних технологій, як правило, не входить в поточні комерційні інтереси великих гравців на ринку, і багато новаторських продуктів доводяться до ринкової стадії в невеликих фірмах, які з часом, пройшовши ринковий відбір, можуть зайняти лідируючі позиції, як, наприклад, компанії Silicon Graphics, Netscape Communications, Google, Skype, які стали провідними у своїх сегментах.

Отже, сприятливе середовище для розвитку та росту малих інноваційних форм, яке дозволяло б

доводити ідеї до стадії виробництва, є однією з найважливіших умов ефективної реалізації стратегії інноваційного розвитку держави.

При цьому політика розвитку малого інноваційного бізнесу повинна бути сфокусована на вирішенні проблем фінансування таких компаній. На початковому етапі розвитку вони не мають достатніх власних ресурсів для розвитку; обмежені в можливостях кредитування, у тому числі через відсутність заставного забезпечення; їхня діяльність характеризується підвищеними ризиками; період виходу на прибуткову діяльність проекту часто перевищує 2-3 роки.

Вирішення проблем фінансування малих інноваційних підприємств найчастіше пов'язано із застосуванням механізмів венчурного інвестування. Венчурний капітал став одним з основних інструментів росту західних компаній, завдяки венчурному фінансуванню виникли такі компанії як DEC, Apple, Compaq, Sun, Microsoft, Intel, Silicon Graphics, Google, Skype. Венчурне фінансування використовують і країни Євро-союзу, Тайвань, Китай, Ізраїль та інші.

В Україні зареєстровано понад 600 венчурних фондів, із них діє більше 100, проте сфера їх діяльності - це переважно будівництво, торгівля енергоресурсами, деякі фонди займаються фінансуванням інших традиційних проектів або невеликих продуктових інновацій [8]. Така діяльність вітчизняних венчурних фондів є свідченням відсутності стимулів укладати кошти в інноваційні проекти за високого рівня ризику. Поки що вітчизняний венчурний капітал не інвестує в інноваційні проекти, оскільки інвестиції в окремі галузі традиційної економіки мають достатньо високий рівень дохідності при відносно коротких термінах інвестування та за умов низького рівня ризику; організаційна форма венчурних фондів виконує "інструментальну" функцію, що дозволяє оптимізувати оподаткування законним способом.

Позитивним зрушенням у секторі вітчизняного інноваційного бізнесу може стати прийняття закону "Про венчурні фонди інноваційного розвитку". На сьогодні існує його проект, де вперше робиться спроба визначити правові засади створення нового фінансового інструменту, який забезпечив би спрямування інвестиційних потоків в інноваційні сектори економіки. Таким інструментом мають стати венчурні фонди інноваційного розвитку.

Розвиток венчурної індустрії України стримують такі негативні чинники: слабка законодавча база, недостатність обсягів інвестиційних ресурсів (згідно з чинним законодавством, фізичні особи та інституційні інвестори не можуть інвестувати у венчурні фонди), слабкість фондового ринку та відсутність гарантій для венчурного інвестора, які б обмежували його ризики, нерозвиненість неформального сектора венчурного бізнесу.

Прийнятий нещодавно Податковий кодекс [9] ще більше ускладнює ситуацію: відсутні положення щодо такого елемента інноваційної інфраструктури, як технологічні парки, порушено взаємодію малих підприємств, які використовують спрощену систему оподаткування, та інших юридичних суб'єктів. Задекларовані податкові пільги для деяких галузей (судно- та авіабудівельних) не вирішують проблеми, оскільки ці галузі є збитковими, тому ви-

користовувати прибуток на власний розвиток вони зможуть не скоро. У зв'язку із вищезазначеним виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні виглядає поки що проблематичним.

Можливості реалізації новаторської функції підприємницьких фірм в Україні досить обмежені не лише через відсутність державних механізмів регулювання та фінансування інноваційного розвитку. У сучасних післякризових умовах вітчизняні високотехнологічні підприємства нерідко не мають змоги навіть отримати звичайний кредит, не говорячи про залучення венчурного капіталу.

Перехід економіки України на інноваційні рельси вимагає стимулювання інноваційних процесів, прискорення просування нововведень в усіх її секторах. І українська наука, і венчурний бізнес потребують розвинутої інфраструктури для розробки та комерціалізації наукових ідей прикладного значення. Створення відповідної інфраструктури потребує таких дій:

- покращення інвестиційного клімату;
- сприяння експорту високотехнологічної продукції;
- зменшення податкового тиску для інноваційних компаній, особливо на початковій стадії розвитку;
- створення зон інноваційного підприємництва;
- розвиток міжнародних науково-технічних зв'язків через спільну генерацію, обмін і використання нових знань і технологій.

Висновки

1. Інноваційна політика держави має бути спрямована на підвищення ефективності підприємств, діяльність яких орієнтована, у першу чергу, на випуск високотехнологічної продукції. Заходи щодо підтримки, стимулювання інновацій, формування (зміни) відповідної нормативно-правової бази, створення адекватної системи управління на принципах інноваційного менеджменту повинні включати підтримку малого і середнього бізнесу.

2. Для впровадження інноваційного варіанту розвитку економіки починати потрібно, на наш погляд, із визначення економічних пріоритетів держави в інноваційній діяльності, розробки механізмів партнерства з бізнесом в інноваційній сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурлака В. Пріоритети інноваційного розвитку в українській економіці / В. Бурлака // Діловий вісник. - № 12 (199). - 2010 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ucci.org.ua/synopsis/dv/2010/dv1012131.ua.html>.
2. Семенов А. С. Венчурное финансирование инновационной деятельности / А. С. Семенов, А. И. Каширин // Инновации. - 2006. - № 1 (88). - С. 29-37.
3. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів" : Постанова ВР України / Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 11.
4. Закон України "Про інноваційну діяльність" № 40-IV від 4 червня 2002 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>.
5. Дежина И. Г. Механизмы стимулирования коммерциализации исследований и разработок / И. Г. Дежина, Б. Г. Салтыков. - М. : ИЭПП, 2004.

6. Офіційний веб-сайт Бюро по патентах і товарних знаках США (USPTO) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.uspto.gov>.

7. Кристенсен К. Дилемма інноватора / К. Кристенсен. - М. : Альпіна бізнес букс, 2004.

8. Офіційний веб-сайт УАІБ [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.uaib.com.ua>.

9. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.

I. Hanechko

PROBLEMS OF INNOVATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

In the article the problems of realization of innovative activity of domestic companies were described. Limiting factors of innovative development in Ukraine were considered. Necessity of mutually beneficial partnership of the state and business were grounded; directions of development of such partnership on the modern stage were defined.

Key words: innovations, innovative policy, innovative business, venture financing.

© I. Ганечко

Надійшла до редакції 24.06.2011

УДК 658.152:339.37

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

ІРИНА ЖУВАГІНА,

аспірант Харківського державного університету харчування та торгівлі

У статті досліджено сутність інвестиційного потенціалу підприємства роздрібною торгівлі, визначено його особливості, розроблено концептуальну модель його оцінки. Останнє дозволяє конкретизувати та провести якісно процес оцінювання інвестиційного потенціалу в підприємствах роздрібною торгівлі, обґрунтувати адекватний галузевій специфіці методичний інструментарій.

Ключові слова: інвестиційний потенціал, підприємство роздрібною торгівлі, інвестиційно-фінансова підсистема, управлінська підсистема.

Постановка проблеми. Функціонування та ефективність діяльності підприємства безпосередньо обумовлені наявністю та ефективністю використання його потенціалу. Виробнича діяльність обумовлена використанням виробничого потенціалу, фінансова - фінансовим, інноваційна - інноваційним, інвестиційна - інвестиційним, організаційна - організаційним, управлінська - кадровим потенціалом тощо.

У сучасних дослідженнях значна увага спрямовується в бік економічного, виробничого, інноваційного, кадрового, маркетингового потенціалів. Інвестиційний же потенціал підприємства на сьогодні залишається малодослідженим, особливо питання конкретизації термінології.

Інвестиційний потенціал відображає можливість і готовність господарюючого суб'єкта до тих видів інвестиційної діяльності, які забезпечать досягнення інвестиційних цілей. Він прямо визначає ефективність господарсько-фінансової діяльності. З іншого боку, ефективність діяльності підприємства, його рентабельність, фінансова стійкість, ліквідність і ділова активність впливають на формування інвестиційного потенціалу та визначають ефективність його

використання. У зв'язку із цим постає проблемне питання, пов'язане з необхідністю адекватної оцінки інвестиційного потенціалу на підприємствах роздрібною торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема оцінки інвестиційного потенціалу приваблює велику кількість науковців. Дослідженню цього питання присвячені праці таких відомих вітчизняних учених, як О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк, Н. С. Краснокутська та ін., а безпосередньо інвестиційного потенціалу - таких учених, як К. П. Покатаєва, С. А. Лосєва, В. І. Зубкова, А. В. Накивайло, О. В. Цурелін.

Мета та завдання статті. Метою статті є обґрунтування методологічних засад оцінювання інвестиційного потенціалу підприємства роздрібною торгівлі. Відповідно до поставленої мети в статті досліджено сутність інвестиційного потенціалу підприємства роздрібною торгівлі, визначено його основні складові; розроблена концептуальна модель оцінки інвестиційного потенціалу підприємства роздрібною торгівлі.

№ 5 (112) липень-серпень 2011 р.